

TINI- SOS

The International New Issues In Social Sciences

Number: 3 pp: 7-23 Summer 2016

BORU HATTI LOJİSTİĞİ: KAZAKİSTAN –TÜRKİYE İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARIN DEĞERLENDİRMESİ

Maiya Myrzabekova *

Yrd. Doç. Dr. Gülzira ZHAXYGLOVA **

Özet

Bu çalışmada, Kazakistan ve Türkiye'nin petrol kaynakları, üretim kapasitesi, petrolün ihraç edildiği yollar incelenmiştir. Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ve kalkınmasıyla enerji tüketiminin hızlı artması fakat yeraltı karbon rezervlerinin yetersiz olması, Kazakistan'ın ise büyük rezervlere ve enerji üretim kapasitesine sahip olması özellikle Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanması açısından önemlidir. Kazakistan ve Türkiye'yi Hazar Denizi üzerinden birbirine bağlayan ulaştırma hattının yeni pazar fırsatları açısından daha hızlı ve ekonomik bir yapıya sahip olacağı, hem Türkiye, hem Kazakistan için dünyanın en büyük ticaret ve enerji merkezleri haline gelme imkânını değerlendirilmiştir. Kazakistan ve Türkiye transit geçişler dâhil olmak üzere yeni ulaştırma hatlarının kazandırılması açısından olumlu perspektiflere sahip olacağını bu çalışmada belirtilmektedir.

Anahtar kelimeler: Trans-Hazar uluslararası taşımacılık yolu, petrol boru rezervler, enerji yatakları, Türkiye ve Kazakistan'ın boru hattı lojistiği.

* Kastamonu Üni. Turizm Fakültesi, melekmaiya@mail.ru

** Katamonu Üni. İİBF Öğretim Üyesi

PIPELINE LOGISTICS: EVALUATION OF COOPERATION OPPORTUNITIES BETWEEN KAZAKSTAN AND TURKEY

Abstract

This article is about Kazakistan's and Turkey's oil resources, production capacity and the ways of exporting petroleum in the most efficient way. because of the rapid increase in energy consumption due to Turkey's rapid population growth and development, dependence on the underground carbon reserves prove to be wholly inadequate. On the other hand Kazakistan has big reserves and energy production capacity that is especially important in terms of meeting Turkey's energy needs. As for exporting process the Caspian Sea is the most efficient way and has a more economical structure in terms of the new market opportunities and the possibility of becoming the world's largest trade and energy center for both Turkey and Kazakistan. Kazakistan and Turkey both have a positive perspective on acquiring new transportation lines,including transit.

Key words: Trans-Caspian international transport route, oil pipe reserves, energy deposits, pipeline logistics of Turkey and Kazakhstan.

GİRİŞ

Kazakistan önemli petrol ve doğal gaz rezervleriyle dünya enerji pazarları için büyük öneme sahiptir (Benli, 2007). Ülke doğal gaz rezervleri ile ilk 12 ülke arasında, petrol rezervleri ile ilk on üç ülke arasındadır. Periyodik tablodaki 105 elementten 99 tanesi Kazakistan'da keşfedilmiş, 60 tanesi halen işletilen 70 elementin rezervi bulunmuştur. 1,225 mineral tipte 493 rezerv vardır.

Özellikle ülkenin batısında 250 den fazla petrol ve gaz sahası bulunmuştur. Bunların en büyükleri Tengiz (1 Milyar tondan fazla ulaşılabilir petrol kaynağı) , Karaçaganak petrol ve gaz sahası (1,3 trilyon metre küp gaz kaynağı) ve 7 Milyar ton petrol kaynağıyla dünyanın en büyük sahalarından biri olan Kaşagan, sahalarıdır. Kazakistan bilinen dünya rezervlerinden; çinko, tungsten ve baryum rezervlerinde dünyada birinci, gümüş, kurşun ve kromit rezervlerinde ikinci, bakır ve florit rezervlerinde üçüncü, molibden rezervinde dördüncü ve altın rezervinde altıncı sıradadır. Ana maden rezervleri; petrol (5,4 Milyar ton) ve doğal gazdır (3 trilyon metre küp) .

Kazakistan Enerji Bakanlığı tarafından açıklanan 2016 eylem planında, bu yıl 77 milyon ton petrol üretilmesi, 14 milyon ton petrolün artırılması ve 60 milyon ton petrolün ihraç edilmesi hedeflendiği belirtildi. (KİB,

2008).Yaklaşık 11,6 milyar metreküp gaz ihracının amaçlandığı kaydedilen eylem planında, ülkedeki en büyük iki petrol yatağından Tengiz'in genişletilmesi ve Kashagan'da da üretimin devam etmesi halinde, yıllık petrol üretiminin artabileceğini ifade edilmektedir. (<http://www.enerjihaber.com/petrol/petrol/6087/>)

Kazakistan, tüm küresel oyuncuların çıkarlarının kesiştiği dünya siyasetinde önemli jeopolitik ve jeoekonomik bir bölge olma niteliği ve Avrasya'daki eşsiz coğrafik konumu ile yaşanan ekonomik kriz şartlarında dünya güçlerinin rekabetçi çatışmalarını kendi üzerinde hissetmektedir. (Budak, F., 1999), Uluslararası aktörlerden her biri, önerdiği bölgesel sorun çözme taktikleri ile diğer ülkeleri "nihai bir jeopolitik seçim"'e yönlendirmektedir. Dünya petrolünün yüzde 2'sine sahip Kazakistan'ın kuzeybatı şehri Oral yakınlarında yeni petrol ve gaz yatakları bulunmuştur.

Kazakistan'ın ulusal doğalgaz ve petrol şirketi Kazmunay Gaz'dan yapılan açıklamaya göre, arama çalışmalarına 2008 yılından başlanan sahada bulunan kaynaklara ilişkin değerlendirme çalışmaları bu yılın sonunda tamamlanacaktır.

Kazakistan'ın yıllık petrol ve gaz üretimine önemli katkı yapacak olan söz konusu sahada üretime, 2016 yılında sonunda veya 2017 yılı içinde başlanması beklenmektedir. Kazakistan alınabilir petrol rezervinin 2016 yılın Ocak ayı itibarıyla 4 milyar 847 milyon ton; bu rezervin yüzde 75'inin Kaşagan, Karaçaganak ve Tengiz petrol madenlerindedir. Kazakistan genelinde 150 devreye alınmış saha bulunurken, önemli 5 ana petrol sahası Tengiz, Karachaganak, Aktobe, Mangistau ve Uzen'deki rezervler ülke içinde ispatlanmış petrolünün yarısına tekabül ediyor. Hazar Denizi açıklarında 2000 yılında keşfedilen varlığı 35 milyar varil olarak tahmin edilen Kashagan sahası ise dünyanın beşinci büyük petrol rezervi olarak gösterilmektedir. (Salameh, M.G. 2002), Günlük petrol üretimi 2013 yılında 1,6 milyon varil olarak gerçekleşen Kazakistan, 2016 yılında 83 milyon ton petrol üretmeyi hedeflemektedir.

Bu rezervlerin anlamlılığı, kaynakların ihtiyaç duyulan bölgelere taşınabilmesi ile mümkün olacaktır. Burada devreye boru hattı lojistiği girmekte olup, boru hattı lojistiği; boru hattı yoluyla yapılan petrol ve doğalgaz gibi akışkan ürünlerin taşınmasıdır (Küçük, 215: 78).

Burada öncelikle Kazakistan petrol rezervleri paylaşılacaktır.

1.Kazakistan Petrol Rezervleri

Harita 1. Kazakistan petrol rezervlerini göstermektedir.

Harita 1. Kazakistan Petrol Rezervleri (1-Tengiz, 2-Karaçaganak, 3-Uzen, 4-Kaşagan, 5-Hazar kıyısı)

1.1. Tengiz

Ana rezerv alanlarından Tengiz en büyük beş kara petrol alanlarındandır. Tengiz bölgesi 4000 metreye ulaşan derinliğiyle dünyanın en derin dev petrol alanlarından birisidir. Tengiz sahasının ham petrol üretim kapasitesini yılda ortalama 12 milyon metrik ton arttırmaktadır. Bu saha, SSCB döneminde keşfedilmiş ve 1980'den sonra 10 milyon ton petrol üretilmiştir. ABD'nin Chevron şirketi 1993 yılında sahanın geliştirilmesine yönelik bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın süresi 40 yıl, tahmini toplam yatırım miktarı 20 milyar dolar ve üretilebilir petrol rezervi 6-9 milyar varildir.

1.2. Karaçaganak

Karaçaganak petrol sahası ise Kuzey Kazakistan'da Rusya'nın Orenburg Bölgesi'de olan yerdedir. Sahada ilk kuyu 1979 yılında açılmıştır. Yüzölçümü 450 km² olan sahada, yaklaşık 1,2 milyar ton petrol ve 1.33 trilyon m³ doğal gaz rezervi olduğu belirtilmektedir. Sahanın petrol üretiminin senelik 135 milyon variledir.

1.3. Uzen

1961 senesinde açılmıştır. Yaklaşık 1,2 milyar ton petrol rezervi olduğu belirtilmektedir. Uzen yatağı ülkenin en faal kuyularından biridir.

1.4. Kaşagan

Dünyada beşinci, ortadoğu dışında ise en büyük petrol bölgesi olma özelliğine sahip Kaşagan bölgesi, Hazar Denizi'nin kuzey kıyısı açıklarında, Atirau şehri yakınlarında bulunuyor. Kazakistan, gelecek yıl 2017 de Kaşagan petrol sahasında 8-9 milyon ton petrol üretmeyi hedefliyor. Kaşagan sahasında kazılabilir petrol rezervinin 2 milyar ton, doğal gaz rezervinin de 1,4 trilyon metreküp olduğu biliniyor. Kaşagan petrol sahası ise, Hazar Denizi'nin kuzey kıyılarda yer almaktadır. Kaşagan'da Kazakistan'ın yanı sıra İtalya, Hollanda, İngiltere, ABD, Fransa, Çin ve Japonya'dan büyük petrol ve doğal gaz şirketlerinden oluşan konsorsiyum da çalışıyor.

Batı Kazakistan'daki diğer petrol yatakları Kumköl, Kalamkas, Kenbay, Cetibay, Karajambas, Kenyaki, Janajol, Akcar'dır. Bunlardan Kumköl'deki petrol rezervi, 94 milyon ton ve Kalamkas'taki petrol ve gaz rezervi 98.4 milyon ton olarak tespit edilmiştir. Kazakistan'ın diğer petrol sahaları ise Cezkazgan ve Kızıl Orda bölgesinde bulunmaktadır. Bu bölgelerdeki petrol yataklarının sayısı yediyi bulurken, petrol rezervi de 38.6 milyon ton olarak verilmektedir. Cambıl ve Güney Kazakistan bölgelerinde ise altı küçük ve orta seviyedeki hidrokarbon gaz yatakları bulunmaktadır

1.5. Hazar kıyısı

Orta Asya ve Kafkaslar bölgesindeki petrol ve gaz rezervlerinin büyük bölümünün Hazar Denizi'ndeki rezervuarlarda bulunmaktadır. Hazar Havzası petrol ve doğalgazı, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin, özellikle Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın en önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Hazar Bölgesi petrol rezervlerinin dünya rezervlerinin % 4'ü oranında olduğu tahmin edilmektedir. Hazar Bölgesi'nin 2020 yılına kadar dünya petrol üretiminin %4'ünü karşılayacağı hesaplanmaktadır.

2. Kazakistan Petrol Boru Hatları

Harita 2. Kazakistan petrol boru hatlarını göstermektedir.

Harita 2. Kazakistan Boru Hatları

1- CPC (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu), 2- UAS (Uzen Atirau Samara), 3- Atasu Alashankou (Kazakistan Çin)

Kazak petrolünün dünya piyasalarına çıkarılmasında en önemli rolü rol oynayan ve haritada gösterilen üç petrol boru hattı şunlardır:

2.1. CPC (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu)

CPC (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu) boru hattı (1510 km), CPC; Rusya, Kazakistan ve Umman Sultanlığı tarafından 1992’de oluşturulmuştur. Bu konsorsiyum Hazar Denizi’nin kuzeyindeki Tengiz yatağından çıkarılan petrolün dünya pazarına taşınmasını amaçlamaktadır. 1510 km uzunluğundaki boru hattı Kazakistan’ın batısından ve özellikle Tengiz yatağından çıkan petrolü Novorosiysk limanı yakınındaki Güney Ozeerevka petrol terminaline taşımaktadır.

2.2. UAS (Uzen Atirau Samara) boru hattı

Uzen Atirau Samara (UAS) boru hattı (1500 km) 1971 yılında faaliyete başlamıştır. Boru hattından petrol taşınmasında Kazakistan sınırları dahilinde KazTransOil %100’lük bir paya sahiptir. UzenAtirav hattının yıllık 40 milyon ton, Atirau Samara hattının ise yıllık 17 milyon ton petrol taşıma kapasitesi bulunmaktadır.

2.3. Atasu Alashankou (Kazakistan Çin)

Atasu Alashankou (Kazakistan Çin) boru hattıdır (2228 km). Kazak petrolü Hazar boru hattı üzerinden batıya ve Atasu Alashankou petrol boru hattı

üzerinden doğuya ihraç edilmektedir.Kazakistan enerji kaynaklarının Çin pazarlarına taşınması amaçlı 2500 km’lik boru hattı inşa edilmiştir.

3. Kazakistan’ın Enerji Yatakları

Kazakistan toprakları içerisinde yaklaşık 172 petrol ve 42 doğal gaz yatağı bulunmakta olup en zengin yataklar Kazakistan’ın batısı ve Hazar Denizi’ndedir. Tengiz ve Karaçaganak karada, Kaşagan ise denizde olmak üzere Kazakistan’ın en büyük üç enerji yatağıdır. Bu üç yatak ülkenin enerji rezervinin yaklaşık %50 kadarına sahiptir.

3.1.Tengiz yatağı

1979’da bulunmuş olup tahmin edilen rezerv miktarı 3 milyar ton (26 milyar varil) civarındadır. Yatak yılda yaklaşık 25,936,0 milyon ton üretim kapasitesine sahiptir. Ülkenin batısında yer alan Tengiz yatağı, 2012 yılı EIA (Energy Information Administration) verilerine göre dünyadaki toplam petrol üretiminde ilk sıralarda yer almaktadır. 1988 yılında üretime başlanmış ve 1993’te yapılan anlaşma ile Chevron şirketi yatağın işletim hakkını kazanmıştır. Kazakistan Hükümeti ve Chevron şirketi arasında yapılan %50 oranında paylaşım ile Tengizchevroil kurulmuştur.

Tengizchevroil şirketinin kuruluşundan önce Rus toprakları üzerinden yapılmakta olan Kazak petrol ihracatı, 2001 yılında CPC (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu) üzerinde yapılmaya başlanmıştır. 2013 yılında Tengizchevroil Tengiz yatağından 27,1 milyon ton petrol üretmiştir 1979 yılında keşfedilmiş Karaçaganak petrol ve doğal gaz yatağı, Kazakistan’ın batısında bulunmaktadır. Yatak 1984’den itibaren işletilmeye başlanmıştır. Yatak sahip olduğu rezervler bakımından dünya enerji piyasasında dikkate değer bir konuma sahiptir.

3.2.Karaçaganak Yatağı

280 km2 lik bir alanda bulunan Karaçaganak, takriben 1,2 milyar ton petrol ve 1,35 milyar metreküp doğal gaz rezervine sahiptir. Karaçaganak yatağında toplam Kazak doğal gazının %23’ü bulunmaktadır. Ülkenin en önemli enerji yataklarından biri olan Karaçaganak konumu itibariyle de önem taşımaktadır. Yatak Rusya’nın Orenburg petrol rafinerisine çok yakın bir alanda bulunmaktadır. Dolayısıyla hem sahip olduğu rezerv miktarı hem de Rus topraklarına yakınlığı sebebiyle Karaçaganak, enerjinin dünya pazarlarına nasıl açılacağı konusunda birtakım tartışmalara sahne olmaktadır.

3.3.Kaşagan Yatağı

Hazar Denizi’nin kuzeydoğusunda yer almaktadır ve ülkedeki en büyük deniz yatağı olarak bilinmektedir. 16 milyar varil petrol rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir. İlk olarak 1970’li yıllarda keşfedilse dahi çevresel şartlar, teknik zorluklar ve maliyetin yüksek olması nedeniyle yatakta arama

çalışmaları başlatılamamıştır. Kazak hükümeti tarafından Kaşagan yatağı için yapılan çalışmalar arasında, çıkarılacak petrolün dünya pazarına ulaştırılmasında kullanılacak muhtemel boru hatları projelerinin de değerlendirmeleri bulunmaktadır.

3.Kazakistan Doğal Gaz Boru Hatları

Harita 3. Kazakistan doğal gaz boru hatlarını göstermektedir.

Harita 3. Kazakistan Doğal gaz Boru Hatları (1-BeyneuBozoy Akbulak boru hattı,

2- Orta Asya Merkez boru hattı, 3- Buhara Ural boru hattı)

Kazakistan'da bulunan doğal gaz işleme merkezleri ve kapasiteleri gösterilmiştir. Kazakistan'daki merkezlerde günde 1.862 milyon kübik feet doğal gaz işlenebilmektedir. Kazak doğal gazı Orta-Asya Boru Hattı, Buhar-Ural Boru Hattı ve Buhara-Taşkent-Bişkek-Almatı Boru Hattı ile taşınmaktadır. Hatları Sovyetler Birliği döneminde Kazakistan'da doğal gazın ihraç edilmesi için oluşturulan ana hatlar, gazın Orta Asya'ya, oradan Rusya'ya ve ardından Güney Kafkasya ülkelerine nakledilmesi şeklinde planlanmıştır. Fakat bağımsızlıktan sonraki dönemde bu hatlar Kazakistan'ın çok boyutlu dış politikası doğrultusunda çeşitlendirilmiştir.

Gerçekleştirilen yeniden yapılanma sonrasında günümüzde birçok doğal gaz boru hattı faaliyete geçmiştir: Orta Asya Merkez; Buhara –Taşkent-Bişkek -Almatı; Kazakistan- Çin ve Buhara-Ural. Mevcut boru hatları sahip olunan kaynakların dünya piyasalarına transferi konusunda ciddi rol üstlenmektedir. Kazakistan'da doğal gaz boru hatlarının faaliyetinden Kaz Munay Gaz'a bağlı olan Kaz Trans Gaz sorumludur. Rus, 35,7 milyar metreküpü Türkmen ve 9,48 milyar metreküpü ise Özbek doğal gazından oluşmaktadır. Fakat ülke kendi sınırlarında batı ve doğu eyaletleri birleştirecek boru hatlarının yeterli olmaması nedeniyle doğu bölgelerdeki ihtiyacı gidermek için Rusya ve Özbekistan'dan doğal gaz ithal etmektedir.

4.1.Beyneu Bozoy Akbulak boru hattı proje 1475 km uzunluğundadır. Proje, ülkenin güney bölgelerinde bulunan enerji ihtiyacının giderilmesi amacını taşımaktadır. Bunun yanında enerji alanında ülkenin transit ülke olma konumuna katkı sağlayacak olan Hazar Boru Hattı ve Kazakistan Çin boru hattı projelerinin inşası devam etmektedir. Çin tarafından önerilen projenin finanse edilmesinde hem Kazakistan hem de Çin 500 milyon dolarlık yatırım gerçekleştirmiştir.

4.2. Orta Asya Merkez boru hattı 1960'da inşa edilmeye başlanmış olup Özbekistan ve Türkmenistan doğal gazının Kazakistan üzerinden Rusya'ya ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Doğu ve Batı kollarından oluşan boru hattı sistemi Orta Asya'dan Rusya'ya doğal gaz taşıyan beş boru hattını birleştirmektedir. Senelik 10,5 milyar metreküp kapasiteye sahip hattın ilk kısmı (3.000 km) bitirildiğinde, dünyanın en uzun boru hattı unvanını almıştır. Daha sonrasında bu kapasite 90 milyar metreküpe ulaşmıştır. Astana, Aşkabat ve Taşkent'i Moskova'ya bağlayan bu boru hattın inşası esnasında Amu-Derya, Ural, Volga ve Oka nehirleri başta olmak üzere 300 doğal ve suni engel aşılmıştır. Doğu kolu Türkmenistan'ın güneydoğusundaki doğal gaz yataklarına, Batı kolu ise Türkmenistan'ın Hazar Denizi kıyısından kuzeye doğru uzanmaktadır. Kazakistan'ın batısında bu iki kol kesişmekte ve kuzeye doğru uzanarak Rusya doğal gaz sistemiyle birleşmektedir.

4.3. Buhara Ural boru hattı Mayıs 1961'de Sovyetler Birliği Bakanlar Komitesi kararıyla Özbek doğal gazının Kazakistan üzerinden Rusya'nın Ural bölgesine taşınması amacıyla inşa edilmiştir. İlk doğal gaz Kasım 1963'te Buhara'dan Ural'a ulaşmıştır. 4464 km uzunluğunda olan boru hattının 700 km'lik kısmı Kazakistan topraklarından geçmektedir. İnşasına 1961 yılında başlanan Buhara-Taşkent-Bişkek-Almatı boru hattı Özbekistan'ın en önemli doğal gaz boru hattıdır. Özbekistan'dan başlayarak Kırgızistan başkenti üzerinden Kazakistan'a doğal gaz taşımak olup ülkenin güney eyaletinin doğal gaz ihtiyacını karşılamaktadır. 1971 yılında ilk doğal gaz Almatı'ya ulaşmıştır. Kazakistan sahasında boru hattının faaliyetinden KazMunayGaz şirketi sorumludur.

4.4. Kazakistan Çin doğal gaz boru hattı Türkmenistan'dan başlayarak Buhara-Taşkent-Bişkek-Almatı boru hattı üzerinden Kazakistan ve Çin'e doğal gaz taşımaktadır. Aralık 2009 yılında 1308 km uzunluğunda Kazakistan Çin doğal gaz boru hattı projesinin ilk etabı tamamlanmıştır. Bu yıllık 30 milyar metreküp doğalgaz taşınması, akabinde kapasitenin 40 milyar metreküpe çıkarılması hedeflenmektedir. Hattın tamamlanması için çalışmalar devam etmektedir.

5. Türkiye Petrol Boru Hatları

Uluslararası boru hattı lojistik projeleri ülkelere ekonomik yararlarının yanında sosyal ve siyasi açıdan da önemli faydalar sunmakta olup (Küçük, 2015: 79) bu kısımda Türkiye petrol boru hatları paylaşılacaktır.

Harita 4. Türkiye petrol boru hatlarını göstermektedir.

Harita 4. Türkiye Petrol Boru Hatları (1. Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı, 2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC)

Türkiye petrol boru hatları; Irak- Türkiye ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hatlarıdır (Küçük, 2015: 80).

5.1 Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı (Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı)

Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı 27 Ağustos 1973 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri arasında imzalanan Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması çerçevesinde Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarında üretilen ham petrolün Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminaline ulaştırılması amacıyla inşa edilmiştir. 986 km uzunluğundaki ilk hat 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Birinci boru hattına paralel olan ve inşaat çalışmaları 1985 yılında başlayan ikinci boru hattı 1987 yılında tamamlanmıştır. Bu ilave boru hattı ile birlikte yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon tona yükseltilmiştir. 19 Eylül 2010 tarihinde ülkemiz ile Irak arasında Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nın süresi dolan anlaşmalarının ve ilgili protokollerinin yenilenmesine ve 15 yıl boyunca uzatılmasına yönelik Değişiklik Anlaşması imzalanmıştır.

5.2 Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC)

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC) ile başta Azeri petrolü olmak üzere, Hazar Bölgesi'nde üretilecek petrolün emniyetli, ekonomik ve çevresel açıdan uygun bir boru hattı sistemi aracılığıyla Gürcistan üzerinden Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmıştır. Boru hattı, 1.076 km'si Türkiye kesimi olmak üzere toplam 1.769 km uzunluğundadır. Bakü ve Ti 8 Kasım 1999'da İstanbul'da yapılan AGİT zirve toplantısı sırasında ham petrolün Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye toprakları üzerinde Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile nakledilmesine ilişkin üç ülke Cumhurbaşkanı arasında anlaşma imzalanmıştır. Aynı gün Bakü-Tiflis-Ceyhan projesini desteklemek, Kazakistan ve Türkmenistan petrolünü bu projeye çekmek için ABD gözetiminde Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan, Kazakistan ve Türkmenistan arasında İstanbul beyannamesi de imzalanmıştır.

Tiflis üzerinden Ceyhan Terminaline ulaşan boru hattının kapasitesi yıllık 50 milyon tondur (günlük 1 milyon varil). BTC Ham Petrol Boru Hattı ile Hazar'ın Azerbaycan sektöründe bulunan Azeri-Çırac-Güneşli (AÇG) sahalarından elde edilen Azeri petrol başta olmak üzere, Türkmen ve Kazak petroleri Ceyhan'a taşınmakta ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. BTC'nin devreye alındığı tarihten 2015 yılı Ekim ayına kadar, hattan toplam 2,3 milyar varil petrol taşınmıştır.

6.Türkiye'nin Uluslararası Doğalgaz Boru Hatları

Harita 5. Türkiye'nin uluslararası doğalgaz boru hatlarını göstermektedir.

Harita 5., Türkiye'nin Uluslararası Doğalgaz Boru Hatları

(1-Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (BTE), 2 - Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonektörü (ITG), 3 - Batı Hattı (Rusya – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı), 4 - Mavi Akım Boru Hattı, 5 - İran – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı)

Önemli bir kavşak noktasında yer alan Türkiye'de hali hazırda işlerliği olan doğalgaz boru hatları aşağıda paylaşılmıştır (Küçük, 2015: 80).

6.1. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (BTE)

Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde bulunan Şah Deniz sahasından üretilen gazı Türkiye'ye taşıyan, 690 km uzunluğundaki bir boru hattıdır.

Şah Deniz sahasından gaz teminine ilişkin yapılan müzakereler sonucunda 12 Mart 2001 tarihinde, yıllık 6,6 milyar metreküp (bcm) Azerbaycan doğal gazının Türkiye'ye sevkine ilişkin Türkiye ile Azerbaycan arasında bir Hükümetler arası anlaşma ve BOTAŞ ile Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR arasında Doğal Gaz Alım-Satım anlaşması imzalanmıştır.

6.2. Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonektörü (ITG)

Avrupa Birliği INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) Programı kapsamında geliştirilen Güney Avrupa Doğal Gaz Ringi'nin (kısa adıyla Güney Gaz Koridoru) ilk aşaması olarak Türkiye ve Yunanistan doğal gaz şebekelerinin enterkoneksiyonunu içeren Türkiye Cumhuriyeti'nden Yunanistan Cumhuriyeti'ne doğal gaz sevkine ilişkin Hükümetlerarası Anlaşma 23 Şubat 2003 tarihinde imzalanmıştır.

2005 yılında temeli atılan ve 18 Kasım 2007 tarihinde açılışı yapılan Türkiye-Yunanistan Enterkonnektörü aracılığıyla, Azeri gazı ilk kez alternatif bir güzergâh üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmiştir. 209 km'lik bölümü Türkiye sınırlarından geçen hattın toplam uzunluğu yaklaşık 300 km'dir. Hattan, 2008 yılından bu yana Yunanistan'a Azerbaycan Şah Deniz Faz 1 kapsamında aldığımız doğal gazın bir bölümü ihraç edilmektedir.

6.3. Batı Hattı (Rusya – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı)

Türkiye Cumhuriyeti ve Eski Sovyetler Birliği hükümetleri arasında doğal gaz sevkiyatı konusunda Hükümetler arası Anlaşma 18 Eylül 1984 tarihinde imzalanmıştır. Rusya'dan sonra Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'dan geçerek ülkemize Bulgaristan sınırında Malkoçlar'dan giren, Hamitabat, Ambarlı, İstanbul, İzmit, Bursa, Eskişehir güzergâhını takip ederek Ankara'ya ulaşan hat 845 km uzunluğundadır.

6.4. Mavi Akım Boru Hattı

Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında bugüne kadar gerçekleştirilen enerji alanındaki en büyük proje olan Mavi Akım projesinin temeli, 15 Aralık 1997 tarihinde imzalanan Rus Doğal Gazının Karadeniz Altından Türkiye Cumhuriyeti'ne Sevkiyatına İlişkin Hükümetler arası Anlaşması ile atılmıştır. Aynı tarihte BOTAŞ ile Gazpromexport şirketleri arasında, yılda 16 bcm doğal gaz alımına yönelik 2025 yılı sonuna kadar geçerli "Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması" imzalanmıştır.

Mavi Akım'dan doğal gaz alımı 2003 Şubat ayında başlamış, 17 Kasım 2005 tarihinde resmi açılış töreni yapılmıştır. Toplam 1.213 kilometre uzunluğundaki Mavi Akım boru hattının 396 kilometresi, Karadeniz'in altından geçmekte, RF'den ülkemize doğrudan gaz sevkiyatına imkân sağlamaktadır.

6.5. İran – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı

8 Ağustos 1996 tarihinde İran ile Türkiye arasında Tahran'da Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; doğal gaz alımı 3 bcm/yıl ile başlayıp, yıllar itibarıyla artarak 10 bcm/yıl'a ulaşacaktır.

7. TÜRKİYE KAZAKİSTAN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

Harita 6. Bakü-Ceyhan hattı projesi göstermektedir.

Harita 6. Bakü-Ceyhan hattı projesi

Harita 6.'dan görüleceği üzere Kazakistan ile Ceyhan Petrol Boru Hattı, Türkiye'ye hem ekonomik kazanç sağlayabilecek hem de Kazakistan petrolünün batı pazarlarına ulaştırılmasında alternatif bir yol oluşturabilecek bir hattır.

Türkiye ve Kazakistan ekonomilerinin farklı alanlarda gelişmiş olması, iki ülke ekonomilerinin birbirlerine faydalı olma imkanlarını ve işbirliği avantajlarını arttırmaktadır.

Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ve kalkınmasıyla enerji tüketiminin hızlı artması fakat yeraltı karbon rezervlerinin yetersiz olması, Kazakistan'ın ise büyük rezervlere ve enerji üretim kapasitesine sahip olması özellikle Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanması açısından önemlidir. Buna karşılık Kazakistan ise ihtiyaç duyduğu sanayi üretimi malları ülkemizden karşılayarak Rusya ve Çin'e olan bağıllığını azaltabilir (Cutler, 2003).

Kazakistan zengin doğal kaynakları ile diğer Türk Cumhuriyetleri içerisinde en stratejik ve kalkınma perspektifi en yüksek olan ülkedir. Petrol Boru Hattının Türkiye'den Geçmesi Durumunda Sağlanacak Yararlar Türkiye, Doğu Blokunun ve SSCB'nin dağılmasından sonra uluslararası arenada siyasi yönden daha da önemli bir konuma gelmiştir.

Bakü-Ceyhan hattı Türkiye'ye sanıldığı gibi büyük bir ekonomik gelir getirmeyecektir. Yapılan resmi açıklamalara göre, Türkiye bu hattan, ilk 16 yıl varil başına 55 sent, takip eden 24 yıl ise 80 sent gelir elde edecektir. İlk 16 yıllık - dönemde boru hattı yarı kapasite ile, sonraki dönemde tam kapasite ile çalışacaktır. (Rasizade, 2005), Bu somut verilere bakıldığında, Bakü-Ceyhan

hattından Türkiye'nin tarife geliri açısından elde edeceği gelir, yılda 100 milyon doların biraz üzerinde olacaktır.

Bakü-Ceyhan hattı, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi ülkeleri Rusya'nın tekelinden kurtaracak yaşamsal bir çözümdür. Böylece, kesintisiz ihraç olanağına kavuşacak ülkeler, doğal kaynaklarını gerçek değeri ile ihraç etme imkanına kavuşabileceklerdir. Bu yoldan hızla kalkınacak olan bölge ülkeleri, gerçek anlamda bağımsızlıklarını elde ederken, ekonomileri de istikrar kazanacaktır. Böylece Türkiye de, ekonomik olarak gelişmiş bu ülkelere çok daha sağlıklı koşullarda, petrol ve gazla sınırlı olmayan çok geniş bir yelpazede yatırım ve ticaret yapabileceğine ulaşacaktır.

Doğal gaz ihtiyacının tamamına yakını Rusya'dan sağlayan bir Türkiye yerine, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'dan petrol ve gaz alan bir Türkiye, gerek bu coğrafyada ve gerekse tüm uluslararası ilişkilerinde çok daha bağımsız hareket edebilecektir.

Doğu-Batı Enerji Koridorunun yaşama geçmesi yönündeki her yeni adım Türkiye'nin Avrasya'daki stratejik konumunu güçlendirerek onu bölgede söz sahibi ülke konumuna getirecektir. Bugün Türkiye ekonomisi, gelişmekte olan ülkeler kulübünün üst basamağında yerini almıştır. Temel sayılabacak, refah ölçütlerini ve yeterli derecede yetişmiş insan gücünü yakalamış olan Türkiye, ağır bir tempoyla ilerlemektedir. Stratejik konumu ve bol işgücü ile Türkiye diğer ülkelere göre daha şanslı durumdadır.

Petrol boru hattı inşaatı ile inşaat sektörünün canlanması geçici bir sürede olsa işsizliğe çare olacak, Türkiye'yi Avrasya haritasındaki stratejik konumunu güçlendirerek söz sahibi ülke konumuna getirecektir.

Sonuç

- Kazakistan ile Türkiye ekonomilerinin farklı alanlarda uzmanlaşmış olmaları ülkeler arasındaki işbirliğinin her iki taraf için de olumlu sonuçlarını arttırmaktadır. Kazakistan Türkiye'nin enerji ihtiyacının bir bölümü karşılarken, teknoloji transferi, savunma sanayisi ve inşaat sektörü gibi alanlarda Kazakistan'ının faydalanması mümkündür. İki ülke arasındaki ticaret hacminin sürekli olarak büyümesi esasen bu durumun her iki ülke yetkilileri tarafından doğru analiz edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

- Kazakistan enerji sektöründe atılım yapmak ve öne geçmek için petrol boru hatları inşaat etmek ve rafinelerini yenileyip geliştirmek zorundadır. Bu tip alt yapı işlerinde Türkiye'nin tecrübe ve uzmanlığından kolaylıkla faydalanabilir.

- Gerçek anlamda bağımsız olabilmenin vazgeçilmez koşullarından birinin ekonomik bağımsızlık olduğu dikkate alındığında, Kazakistan'ın bu doğal zenginliklerini uluslararası pazara ihraç ederek, bağımsız ve gelişmiş bir ülke olabilmesi mümkündür. Ne var ki, ülkenin tüm ihraç yollarının Rusya

Federasyonu sınırları içinden geçerek uluslararası pazara çıkabiliyor olması, Kazakistan'ı bu ülkeye bağımlı kılmaktadır. Türkiye'nin ve ABD'nin savunduğu Bakü-Ceyhan ya da Tengiz-Bakü-Ceyhan projesi, aslında Kazakistan'ın ve Azerbaycan'ın Rusya'ya bağımlılığını azaltacak, doğal kaynaklarını kesintisiz yollardan ve rekabet unsurunun da devreye girmesiyle uluslararası fiyattan satabilmelerini sağlayacak bir projedir (Süleymenov, 2000).

- Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Hazar Bölgesi ve Orta Asya'yı, Türkiye ve Akdeniz'e bağlaması planlanan ve doğu-batı enerji koridoru olarak adlandırılan sağlam bir güvenlik koridorunun ilk ayağını oluşturmaktadır. Bu sayede Avrupa Birliği ve Amerika'nın çok önem verdiği bir mesele olan enerji arz güvenliği açısından sağlam bir temel atılmasını garantilemiş olmaktadır. Diğer yandan BTC ile Türkiye, boğazlardaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan geçiş risklerinin en aza indirilmesi açısından da son derece büyük bir öneme sahiptir. BTC'nin tam kapasite ile çalışması sağlanabilirse boğazların üzerinden yıllık 50 milyon tonluk petrol geçişi de önlenebilecektir.

- Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Türkiye'ye hem ekonomik kazanç sağlayabilecek hem de Kazakistan petrollerinin batı pazarlarına ulaştırılmasında alternatif bir yol oluşturabilecek bir hattır. Bunun da ötesinde bu hat boğazlardaki trafiği %50 oranında azaltabilir ve İstanbul'un güvenliğine büyük katkı sağlayabilir. Bunun yanında Samsun'a ve Kastamonu'ya yapılacak büyük ölçekli işletmeler sayesinde bölgede ekonomik kazanç ve istihdam da elde edilebilir.

Kaynaklar

- Benli, A. O., (2007), Kazakistan Ülke Profili. T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), .41s. Ankara.
- Budak, F., (1999), Kazakistan Dünü, Bugünü, Yarını. Ocak yayınları, .370 s , Ankara.
- Country Analysis Briefs:Kazakhstan, (October 2006), Energy Information Administration, (<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Full.html>) (Ulaşım 24.12.2006)
- Cutler, R. (Spring 2003), 'The Caspian Energy Conundrum', The Journal of International Affairs, Vol.56, No.2 0. pp. 45-51 .
- KİB, 2008, Kazakistan Dünyadaki Yatırımın Yeni Merkezi, Türk İşadamları ve Yatırımcıları için Kazakistan Rehberi. Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu (KİB), İstanbul, 2008, pp. 279.
- Küçük, Orhan, (2015) Uluslararası Lojistik, 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Rasizade, A. (April 2005), 'The Great Game of Caspian Energy: Ambitions and Realities', Journal of Southern Europe and the Balkans, Vol. 7, No.1 pp..34
- Salameh, M.G. (2002), 'Caspian Oil is No Middle East', Minerals&Energy, 17:.. 33-41s.
- Süleymenov Alekber (2000); Perspektiv Osvoeniya Morskikh Neftgazovh Resursov Kaspiya (Hazar Denizinin Petrol gaz kaynaklarının araştırılması perspektifleri), Consulting & Business, 36 TPAO-Yurtd yatırımlar VELL pp.2
- Worldwide Look at Reserves and Production. Oil and Gas Journal, Say.104, No47(Aralık 18,2006), pp.24-25 .
- (<http://www.enerjihaber.com/petrol/petrol/6087/>)